34.6.E.16.

DE LAVDIBVS
GREGORII XIII.
PONT. OPT. MAX.
ORATIO

CAESARIS LAVRENTII
E SOCIETATE IESV

AB EODEM HABITA

IN AVLA COLLEGII ROMANI
in annuis eiuſdem Pontificis parentalibus.

Stephano Castello discipulo minime improbo auctor donat

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VRBEVETERI,
Ex Typographia Bartholomæi Zannetti. M.DC.XX.

SVPERIORVM FACVLTATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO D.

D. IO. BAPTISTAE SAMPERIO

PRO BONONIA CIVITATE APVD PAVLVM V. PONT. OPT. MAX. ORATORI

AZO ARIOSTVS BONONIENSIS Seminarij Romani Conuictor Sobrino Optimo Felicitatem.

ADFVISTI (ORATOR ILLVSTRISSIME) annuis GREGORII Tertij decimi parentalibus, quæ in Aula Collegij Romani principe Societas IESV perſoluit. Cumq; habitam, nomine vniuerſæ Societatis orationem, luce dignam cenſor optimus iudicares, anſam, Tibi eam inſcribendi, vel præter opi-

nionem ipſe tuam præbuiſti. Accedente præſertim MAPHAEI BARBERINI viri, vt purpura, ita eruditione clariſſimi teſtimonio, cui probata plurimum oratio, nullius conſpectum reformidare poſſit. Neque difficile fuit, cauſam, quare à me Tibi deberetur inuenire: Cum tu GREGORIO, ego eidem per te ſanguinis affinitate coniunctiſſimus. Et non ingratum, vt puto, Patribus Societatis facio, qui cum ſe plurimum debere GREGORIO fateantur, BONONIAE, vnde tantum, ac talem accepere Pontificem gratificari ſtudent, dum Tibi, qui eius Ciuitatis faciem refers, memoris animi elucubrationes offeruntur, in quibus parentis optimi nomen conſequentium ſeculorum grata poſteritas legat. Vale.

Digitized by Google

31

ORATIO.

QVI virorum Principum facta exornare dicendo conati ſunt, CARDINALES ILLVSTRISSIMI, nec rarò, nec falsò grauem ſuſceptæ laudationis Prouinciam cauſati, tam difficile eſſe, in ea perſeueranter inſiſtere, quàm facile fuerat eandem ſubijſſe, querebantur. Cum enim in viro Principe exaggeratæ ſumma virtutis facultatem ſuperet Oratoris, haud dubie, de medio laudum curriculo deflectet oratio, ingenio, materiæ debito deſtituta. Sanè Iulio Cæſari dixit Tullius, Traiano Plinius; vt interim omittam Mamertinum, qui Maximiano; Eumenium, qui Conſtantino; Auſonium, qui Gratiano; Pacatum, qui Theodoſio panegyricos, & gratias adornarunt. Verum quot, & quanti erant eo tempore oratores, in ipſis plane initijs, fatebantur, innumerabilia Principis decora compendio includi, cogiq. non poſſe, quæ ſi quis voluiſſet amplecti dicendo, ſecula optare debuerat, hoc eſt, eam ætatem, quam, qui laudabatur, viuere mereretur. Atque ſi hoc, illi de Principe qualiſcumq. tandem is fuerat, ſentiebant, quid ego de Pontifice, eoquè, & Maximo, & Optimo exiſtimem, qui tantum virtute Principes reliquos antecedit, quantum à priuatis hominibus, Principes ſeparantur? Nimirum diuini illa eſt hominis excellentia, cuius animus, vt ſingularum virtutum, mediocritate planè aurea, temperatur, ita contrariarum, & inter ſe pugnantium affectionum ſocietate perficitur. Hæc autem (quantum interpretor) animi moderatio, ſupra cæteros gentium Dominos, Pontificem ornat tanto conſenſu decorum reliquorum, nihil vt maieſtati demiſſione, nihil magnificentiæ parſimonia, nihil ſeueritati remiſſione, nihil beneuolentiæ acerbitate, nihil obiurgationi lenitudine, nihil acrimonię comitate, nihil hilaritati triſtitia, nihil feſtinationi tarditate, nihil ſimplicitati prudentia detrahatur; ſed laudes vniuerſæ, ducto quaſi choro, implexis inter ſe manibus, inſignis adminiſtræ, comiteſque præſtantiæ perpetuo conueniant. Quæ virtutum ornamenta variarum, dum breui excuſſione perſequor in præſentia, reputate vobis cum ipſi, Auditores, me Pontificis Optimi, maximiq. imaginem, hoc eſt GREGORIVM Tertium decimum oratione conformare. Extabit opinor, eminebitq. ſplendidior tanti Pontificis gloria è quadam ſibi diſtinctæ, contrariæque commendationis conuenientia, quàm ſi ſolitaria poneretur. Ita igitur hodierna, & veſtra hac luce, per ſumma Ciuilis capita regiminis incedam, vt dum Pontifici debita ornamenta virtutum paulò attentius inquiro, GREGORIVM ante oculos ponam: exquo fiat, vt digna ſcitu, nec auditu iniucunda dicturus, qui cum labore aliquo ſcripſi, ſine magno labore poſſit audiri.

Agite igitur, & primo cum ſapientibus rerum ciuilium æſtimatoribus magnificentiam Principi tribuamus, quam ita facimus Pontifici propriã, nihil vt intentatum in eo genere laudis ornatiſſimæ ſit relinquendum.

Digitized by Google

Atqui inanis eſt in Pontifice huiuſcemodi nominis altitudo, niſi affinem habeat magnificentia parſimoniam. Videte per veſtram fidem, è loco quam diſpare, quam compar virtus in Pontifice commendetur. Ita eſt. Magnificus ergo ſit Pontifex, atque ea liberalitatis amplitudine, quæ Pontificio Imperio, hoc eſt nullis terrarum finibus terminetur. Huic tamen magnificentiæ parcitas eſt adiungenda. Nempe eorum Pontifex bonorum à Deo hæres inſtituitur, quorum diſpenſationem ſuſcipit, & patrocinium; Petri veſtigia ſequuturus, quem Chriſtus ipſe Pontifex immortalis ad regalem romani ſacerdotij Principatum admouit, communicatæ quidem poteſtatis copia locupletem, ſed in tanta fortunarum inopia laborantem, vt vitam quotidiana ſcilicet opera, & induſtria toleraret. Atque in hac gemina virtute Pontificiæ cardo vertitur excellentiæ. Cuius in vtramque partem, quantum Gregorii virtus effulſerit, dicerem ſanè copioſius, niſi cogerer in primo ſtatim veſtibulo, adituque orationem quaſi manu reprehendere. ſiquidē tritum eſt (inquiunt aliqui) hoc laudationis genus, & apud Gregorianos oratores peruagatum, Gregorii magnificentiam celebrare, in rerum excelſarum propoſitione, in munerum apparatione popularium, in quotidiana pecuniæ largitione, in regijs ædificijs excitandis, in vijs intra, extraque Vrbes aperiendis, in Vrbibus eleganter exornandis, in annonæ ſubſidijs prouidendis, in fontibus ſalubriter corriuandis in egenorum cauſis aut fulciendis, aut iam collapſis alleuandis, vbique conſtantiſſimè promouendis: Quæ omnia, aliaque id generis ſexcenta, vt magna, vt ſpecioſa, vt admiranda, in ſummis, medijs, infimiſque ordinibus, in Ciuibus, in externis, in domeſticis, alieniſq. alto rerum cumulo, animo vigenti, atq. conſtanti; vulgaria tamen in Gregorio iudicantur. Dumque Auditor inaudita cupidus, ac noua ſitienter expectat eadem toties, quamquam ſplendide repetita eruditorum aures limatæ, ac teretes faſtidioſius auerſantur. Equidem hoc ego monitu ita ducor in preſentia, vt non putem, idcircò prætereunda Gregorii in hominum genus planè vniuerſum beneficia, quia propter commemorationis frequentiam neminem fugiant. An non decet beneficia quotidiana cum ſint, eorum quoque memoriam æqualem, ac prope quotidianam eſſe? Non enim eius ſunt notæ Gregorii merita, quæ cum ipſo moriente deſierint, ſed quorum fructus perpetuò maneat, immò in dies creſcat vberius. Ita planè perſuadet mirificus in Gregorium non ſenſus modo, ſed cenſus etiam populorum, quos numero duos ſupra vicenos Collegijs locupletauit ingentibus, multò vtique glorioſius, quam olim Rex ille potētiſſimus Mithridates, qui populos viginti duos ſuis ſingulos Accademijs, diſputantes omnium peritus linguarum excipiebat. Neque verò eam ob cauſam Gregorii magnificentiam curſim attingendam arbitror, quod apud oratores vſitata iam pridem ac perfamiliaris ſit, ſed quia quantum ad me attinet, ita penè obruor facinorum exuberantia maximorum, vt ad pauca feſtinans, quæ non perinde nota omnibus ſepoſui, reliqua breui potius indicanda exiſtimem, quàm fuſius exprimenda: quod vnicum eſt in operoſiſſima rerum dicendarum mole vel remedium, vel alleuamentū.

Vnum

Digitized by Google

32

Vnum tamen excipite in hoc genere memorabile, ex quo, & fiat de reliquis, quæ prætereo coniectura, & hinc interim intelligatur, quibus artibus GREGORIVS ſibi ad honores viam aperuerit, nempe ijs, quas homines callidi ad regnandum ineptas, & plane præpoſteras exiſtimare, ac deridere ſolent. Attinebatur in Ælia mole poſt ſuorum calamitatem Cardinalis Neapolitanus, cui pereunte fortuna, vt fit, amicorum quoq. ſubſidia periere. Angebatur animi Vgo Boncompagnus, quod ad eximendum amicum è cuſtodia pecuniariam opem poſtulari ſubodoratus, videret, haud promptos eſſe eos, quibus iuuandi facultas abundè ſuppetebat, ſe verò, qui prompto, ac locuplete animo eſſet, tenui nimium fortuna retardari. Non deſiſtebat tamen, ſi qua poſſet via ferre ſuppetias indigenti. Et quamuis non deeſſent, qui hominem admonerent deſineret eorum fauere cauſæ, quibus Pontificem iratum ſciret; alioqui nihil eſſe proprius, quàm vt difficili, & periculoſo tempore ſibi, & ſuis officeret; non idcircò hæc illum terricula de ea mentis excelſitate deiecerunt. Audite iam, & facinoris, quod affero, momenta penditote. Vnicum, quo fruebatur Secretariatus Apoſtolici munus, ſex aureorum millibus oppignorat, pecuniam ſponte offert, inops amici indigentiam leuat. Non potui paucioribus plura complecti nam quid hic ego admirer Auditores, charitatē ne animi excelſiſſimi, qui ſupra fortunam ſuam emineret adeo, vt perſona, quam Romæ cum ſplēdore aliquo ſubſtinebat, ſe ſe libenter exueret, vt amicum tegeret? An virtutem grati hominis ſingularem, qui cum à Paulo IV. deſignatus ad purpuram non admotus ob eius obitum fuiſſet, ita ſe deuinctum Carafenſi familiæ ob beneuolū tantūmodo animum Principis agnouit, vt illius voluntatem benefaciendi, benefactis opportunitate maximis, alacritate ſummis, efficacitate ampliſſimis compenſaret: An potius æqui rectique amorem incredibilem, quod cum videret, idque audiret à multis poſſe ſe in odium Pontificis incurrere, ſibique certò præcludi ad honores viam, ſi factionis infenſæ amicitiam præſeferret; nihilo tamen minus præ illa, qua ſe ad ſtrictum meminerat grati animi obligatione, ſermones hominum, inceptos honores, ſpem ipſam, qua nihil ſerius mortales exuunt, inter ipſamet gratiæ primordia ſingulari magnanimitate contempſerit. O ingentem excelſiſſimæ virtutis vim, ò Pontificiæ magnificentiæ ſemen, immo, o dignam, & magno quidem Pontifice charitatem. Et verò ſequutis poſtea temporibus, nonnulli cum primis vltima conferentes affirmarunt: Boncompagnum ex hac liberalitatis magnitudine, à Deo, qui, ſuis quæque momentis expendit, Pontificij honoris præmium retuliſſe. Venerat ijs in mentem, opinor, magni illius GREGORII nondum ad Pontificatum euecti, à quo cūm quidam, vti videbatur naufragus denarium ſemel, atque iterum, ac ſæpius reportaſſet, nec vllum faceret poſcendi finem, & ſanctiſſimus interim Pontifex, quod præterea tribueret, non haberet argenteam pateram, quæ reliqua domi erat, elargitus eſt. Quo quidem ex facto, vel vnico, non ſine numinis afflatu veterū grauiores, pronunciarunt, GREGORIVM Apoſtolici Principatus honorem diuinitus accepiſſe. Ita prorſus in Vgone contigiſſe, ſimillimum vero putandum eſt: quem tu GREGORI

 non

non magis appellatione magne,quam factis iam pridem ita charum habebas, ita tuis ſimilem moribus conformabas, vt eum, die tibi ſacra redeunte, Purpuratos inter Patres adſcriptum, & poſtea Pontificem tibi cognominem Roma ſalutauerit. Sed videte, obſecro vos, Auditores, quàm ſæpe fallax ſit hominum ſapientia, ſeu potius,quæ ſapientiam imitatur, quàm politica, tam verſuta calliditas. Pius ille Pontifex, quem offenſum Vgoni ſuſpicabantur ij, qui ſuſceptam eo tempore tutelam obiectabant: Ille, ſumma Vgonem beneuolentia complexus purpura decorauit. Tanta virtutis vis eſt,vt dum non ita ſtudioſis pro miraculo eſt,omnium ſibi amorem,fauoremq. conciliet. Nam cum Pontifex rem, vti euenerat, audiſſet, reputaretque ſecum facinus hominis humano faſtigio celſius: quod rerum omnium contemptor: quod non rogatus: quod ſponte: quod in tempore: quod omnia dederit amico, eique egenti; quod etiam cum tanto ſui benemerentis diſpendio, ſpem ipſam, qua Roma paſcitur, amici compendio poſthabuerit; Continuò accitum ad ſe hominem, non modo ſeueriore ſupercilio non accepit,ſed pectus animæ magnæ plenum demiratus, ſemel, atque iterum amplexans honorificis primum verbis collaudauit, mox etiam muneribus auxit ampliſſimis, Concilij Tridentini patribus adiunxit, Carolo Cardinali Borromeo ſororis filio,quem ad aras rite nunc colimus,conſiliarium attribuit, Vaticana demum purpura cum pręclaro virtutum eius elogio inſigniuit, Vt hinc demum quod dicebam intelligas, quàm irritus eorum ſit conatus, quamq. præpoſtera ſapientia, qui ne rebus ſuis incommodent, de amicorum commodis non laborant,ſibique duntaxat vnis viuunt ingrati. Atque ſi hæc, cum adhuc inter priuatos agebat Vgo,tenui cum cenſu, non ſine metu amittendæ, certè ſine ſpe amplificandæ gratiæ: quid, vbi Pontificio potitus Imperio,extra ſpem,ac metum fortunæ bonis omnibus abundabat, eique plane integrum erat, tantum erogare, quantū animo luberet ſuo, hoc eſt, quantum largiſſimis ſumptibus par eſſe poſſet. Fama eſt conſtantiſſima, nullam omnino Gregorio diem abijſſe, non aliquo liberalitatis veſtigio memorabilem. Regibus, & Dynaſtis religionis cauſa pecuniarijs ſubſidijs, quàm ſæpe præſto fuerit,Vaticanę tabulę exaggeratæ ſumma pecuniæ refertiſſimæ proloquuntur. Et ſi de plurimis ſumptuoſo opere perfectis, ea ſolum, quæ in egenos contulit, relegantur teſtatur Roma, quæ in aula Capitolij Principe erecta Gregorio ſtatua cauſam inter cætera ſupponit.

OB
SINGVLARI BENEFICENTIA
IN EGENOS DISTRIBVTVM
SEXTERTIVM OCTINGENTIES.

Ac ſi vicies centena aureorum millia numerentur, & tamen multo adhuc plura animo ille ſuo complectebatur, dolebatque ſibi ad inopiam propemodum redacto, nihil ferè amplius ſupereſſe,quod pauperibus, vt vocabat, ſuis, donaret. Neque in hac profuſiſſimæ liberalitatis laude, verendum eſt, ne quis Gregorium adnumeret inter eos, qui quaſi pecuniæ ſubiraſcantur ſuæ, ita effundunt omnia, vt non donent,ſed proij-

ciant

Digitized by Google

ciant,perinde quaſi nō tam beneficiū conferre ſciant, quàm neſciant ſua retinere.Etenim licet adeo magnificus eſſet,ac ſplendidus,vt inter Superiores Pontifices,liberalitatis nota,honorificentiſſime diſtinguatur,adeo tamen in delectu præcauebat, adeo in rebus domeſticis, & ſecum rationem aliam inibat, vt ſi quis GREGORII parcitatem circumſpiciat, & magnificentiam eius memoria non recolat, facile adducatur,vt dubitet reſtrictus plus æquo num fuerit, & tenax ſui. Neque ego hoc loco, dicerem GREGORIVM adhuc Pontificem laceras veſtes cubiculario farciédas commiſiſſe, quæ conſequenti hyemi prodeſſe poſſent: Non dicerem ſenis è lignis foco impoſitis vnum, atque alterum, ſua Pontificem manu ſubduxiſſe; Non (inquam) hæc dicerem, niſi, vt ſummæ magnificentiæ adiunctam parſimoniam fuiſſe demonſtrarem. Quæ duo miraculo proxima in Pontifice iuncta requirebam. Et ille quidem Romanus Princeps, quem delicias ſuas Pop. Rom. appellauit; Quo beneficium, aiebat, inneminem contuli,diem perdidi. Videte liberalitatem Principis indefeſſam. At idem in concionibus nundinari, & lucrari præmia ſolitus eſt. Videte eiuſdem in ſuæ redintegratione pecuniæ parſimoniam. Quanto laudabilius, excellentiuſq́. GREGORIVS, qui quo die attente, atq.frugaliter rei veſtiariæ,& ſemiuſtulatis parcebat lignis,eo ipſo die quindecim nummorum millia pauperibus erogauit. Vtrumque GREGORII virtutem in Cælum extollit,hoc eſt pulcherrimam, præſtantiſſimamque naturam, intra quædam oppoſitæ laudis confinia, ſe ſe integrè, fortiterque continentem. Hanc porrò virtutem, de qua breuiter initio pollicitus eram, me dicturum, quia aliquanto liberius perſecutus ſum, efficiam, vt in ijs, quæ ſuperſunt plus vobis ad intelligendum, quàm mihi ad dicendum relinquatur. Quamobrem ſilentio prætermitto par illud virtutum magnificentiæ, & parſimoniæ non impar, maieſtatem, ac demiſſionem.Cum tamen maieſtas adeo locum habeat inter Pontificis laudes, vt quando ille auctor publicæ religionis vicariam operam præbet Deo, ſicuti nulla vis præpotenti numine maior eſſe poteſt: ita ſecundū Deum nulla præter Pontificem amplitudo deſideretur. Animi verò demiſſio, ita Pontifici eſſe curæ debet, vt ab ſalutis magiſtro, cui ſuccedit ſplendidiſſimæ diſciplinæ indolem haurire videatur. Et in hac quoque duplicis contentione virtutis in GREGORIO benè partę laudis gloria geminatur: In quo firmitas (vt in ſuo Auguſto laudauit Plinius) & proceritas corporis, honor capitis, dignitas oris, ad illud vſque ætatis indeflexa maturitas, plena maieſtatis, atque ſuauitudinis ornamenta, ea fuerant, quorum aſpectu delectatus, admiratuſque Ferrarienſium olim dux,ſatis oſtenſum dixit in GREGORIO,quantum intereſſet inter Principem,quem feciſſent homines, eumquè, in quem ſors diuinitus cecidiſſet. Ecquis regnante GREGORIO,ſplendor comitatus,quis aulæ decor,& ſpecies,quę quantaque virtutis omnis ſidera Romano in Cælo iuncta Gregoriano Draconi, reciprocato lumine, præfulgebant. Certe purpuratorum conſeſſus patrum, qui vnus inſtar omnium eſſe ſolet, non modo eo tempore Dynaſtarum,& Principum,ſed etiam Cæſarum ſanguine purpuraſcens quæ nobilitatis, quæ litterarum, quæ religionis iam tunc ſemina com-

præhen-

Digitized by Google

præhenderet, palam fecerunt poſtea è Gregoriano numero quatuor ad Pontificatum admoti, digni vero, qui admouerentur oppidò plurimi. Hanc ille maieſtatem, quanta demiſſione temperabat, qui in vberrima conuenientis gloriæ ſegete ab omni faſtu, imperioſiſque moribus alienus, quo beneficentior erat in plurimos, eoſque nobiles, ac verecundos pauperes, eo ſæpe ſtudioſius humanæ laudis contemptor egregius occultabat ſe ſe. In hac diuinæ diſſimulatione virtutis Nili fluminis ingenium referens, cuius ſtagnantibus aquis fructus elicitur: Caput verò vndenam deriuetur, deprædendi, notarique non poteſt. Cuius virtutis caput, licet ob temporis anguſtias, ego quoque ſilentio cogar abſcondere, pauca tamen ſi liceret, afferrem de ſeueritate, atque clementia, geminis quoque virtutibus, quæ in Pontifice cum maieſtate, & demiſſione, mirum quàm appoſitè congruunt. Nam ſeuerus ſit oportet Pontifex, quem penes ſacroſanctæ legis vltorē Eccleſiaſticæ præfecturæ cuſtodia vigeat, aduerſus ſuperſtitionis incendia, religionis naufragia, æterna animorum damna inexpugnabilis, ac metuenda. Mitis deinde, & clemens, cuius ſeueritas (vt imperatum eſt) non ſepties modo, verum ſeptuagies etiam ſepties indulgentia condiatur. Et hic etiam in Gregorio ab vno, eodemque quaſi partu gemella virtus elucet. Mentiar, niſi ſingularis illa ſeueritas cenſenda ſit, cum grauiſſimo Germaniæ tempore, Truxeſium Archiepiſcopum Colonienſem à vera religione deſciſcētem Gregorivs celeritate mirabili, auctoritate Pontificia Epiſcopatu mouit primum, mox etiam incitato milite fortiter fudit, vſque eo, dum Erneſtus Bauarus Colonienſis Eccleſiæ voto ſufficeretur. Quæ res quanti ponderis fuerit, & momenti, non eſt huius loci pluribus inueſtigare, ſatis intelliget, qui viderit, ad Chriſtianæ religionis incolumitatem, quanti faciat in deſignatione Romanorum Regis, atque in ipſa Imperatoris Auguſtiſſimi creatione eos potiri ſuffragij iure, quibus vèra religio curæ ſit. Ac ſi Diuinæ prouidentiæ beneficio, noſtro hoc æuo, inter ſeptem viros Principes, Catholici non impares hæreticis numerantur, an non inferiores eſſent in præſentia, niſi Gregorio Iudice, ac vindice, deſertor ille fidei, merita ſeueritatis animaduerſione multatus, pœnam facto debitam retuliſſet, eo deturbatus gradu, quem hodie Ferdinandus Bauarus pari pietate defendit, atque conſtantia. De benignitate verò, ſeueritati ſuppare, nihil attinet dicere, cùm hæc inſita Gregorio à primis annis, vel potius innata fuerit. Non enim ignotum eſt, inter libellos ſupplices lectitandos, & audiendos, ſæpe numero viſum eſſe ad egenorum calamitates, & vultu, & voce, & collacrimatione commoueri, quas demum lacrimas, gemituſq. non niſi benignè, ac liberaliter faciendo conſolabatur. Non poſſum paucioribus cuncta complecti; ſed dum ſeueritatem, atque clementiam breuiter expedio, omittam nè debitam Pontifici vigilantiam in Pontificia ditione amplificanda, & eandem omninò parem in alienis commodis, & tutela? Illam, quia Eccleſiæ patrimonium tueri Pontifex debet, quod ſine irato numine violari non poteſt; hanc, quia pater eſt omnium gentium commune perfugium, aſylum æquitatis, & quietis. Diſſona videntur hæc duo: pari ſtudio ſuæ, atque alienæ vtilitati conſulere;

Digitized by Google

conſulere; ſed in Gregorio tenor vitæ conſonans per   ſibi reſpondet. Traditum enim ille ſibi à Deo patrimonium integrum adeo, illibatumque ſeruauit, vt videri poſſit in hoc vnum curas, ac ſtudia contuliſſe; ſeruauit ne? immò ſeruatum inſigniter amplificauit. Nempe auctore Gregorio ſubductis aliquando rationibus Pontificiæ ditionis iactura deprehenſa eſt. Ergo proceribus reſtitutione præſcripta ad Eccleſiæ dominatum, quaſi poſtliminio, rediere, cum Tre͞entinorum foro Ciuitate quadraginta oppidorum capita fortunæ non leuis, ex quibus in Apoſtolicas tabulas, annis ſingulis, centena nummorum millia referri cœpta ſunt. Et ſi gloriari ſolebat Auguſtus, Vrbem ſe reperiſſe lateritiam, reliquiſſe marmoream; An non ſibi etiam gratulari Gregorius queat, Vrbem, quam minus celebrem, & copioſam reperit, reliquiſſe, non tam ædificijs, ac molibus, quàm quadraginta populis ampliorem? Neque hæc (inquam) rerum ſuarum cura Gregorium continebat, quo minus, eadem alacritate Reges, & optimates, diuinæ vinculo pacis illigatos, excitaret, impelleret, inflammaret aduerſus communem hoſtem, nefariumque chriſtiani nominis parricidam, ſuas vt quiſque partes tueretur, & ipſe Pater omnium, omnium quoque commodis prouideret. Peccem aduerſus veſtram in me audiendo patientiam, Auditores, hæc ſi copioſius tractem; atqui ſi cuncta prætercam omnino, bis peccem. Date hoc igitur, vt vnum ſaltem, aut alterum delibem è plurimis, à quo quantum Gregorius de aliorum Principum, rerumque publicarum, atque eorundem Principatus incolumitate laborauerit, intelligatis. Genua peruetus, atque opulenta Reſpublica, ſuborto inter antiquas, nouaſque familias graui diſſidio, in aperta factionum diuortia rapiebatur, & iam publico Ciuitatis nomine ad Vrbem mittebantur oratores, qui Pontificis opem implorarent, vt luctuoſiſſimæ ſeditioni, auctoritate ſua, finem imponeret. Quid amabo vos, hac oblata rerum adminiſtratione ſplendidius Eccleſiæ eſſe poterat, aut ipſi Gregorio, ſi gloriam quæſiuiſſet, glorioſius? Verum non ſua ille commoda, aliorum damnis anteferebat. Igitur ſaluberrimi conſilij magiſter optimus, cura Card. Morono, ſingularis prudentiæ viro, commendata, tumultuantium ciuiũ ingenia emollit, in omnem partem ſpe, metuque verſat, optimis imbuit rudimentis. Quid opus eſt multis? beneuolentiſſimæ ſignificatione charitatis teterrimam illam domeſticæ ſeditionis caliginem diſpulit, redditque animos quieti, & priſtinæ Rempublicam libertati. Tantum eſt nulla vel ſua, vel ſuorum vtilitate quæſita, parentis integerrimi nomen vbique ſuſtinere. Neque ſui diſſimilis Gregorius fuit in altero, quod cum Vrbinatium Duce florentiſſimo peractum eſt. Vrbinates impoſitum vectigal, quia graue videbatur Duci Vidobaldo pendere abnuebant. Cum autem, qui Ducis partes ſequebantur, adhibita etiam vi, pecuniam exigerent; ij verò Principis voluntati obfirmato animo repugnarent, comparato vtrinque exercitu, lis in medio intendebatur, non alio vtique dirimenda, quàm ferro. Res ad Gregorium properè defertur: Is ſcriptis ex templo litteris, acriter monet, Vrbinates arma deponant, initum conſilium emendent Duci obedientes ſuo. Neque

enim

Digitized by Google

verius prudentiæ nomen accipias, quod opportunitatis eſt ſcientia idoneorum temporum ad agendum; ex ampliſſima terrarum vaſtitate, dicite Vrbes, Prouinciæ, Regna; cum vos vnus, manu, conſilioque complexus GREGORIVS quicquid ſincerum, quidquid caſtum, quicquid pium, quicquid Religioni prodeſſet curaturus, exitus periculis obnoxios, difficultatibus impeditos, conditione dubios, aggreſſione formidoloſos, genere magnos, numero varios, imitatione, ſaluberrimos, commemoratione præclaros, immortalitate digniſſimos caute, celeriter, fortiter, pie, feliciter aſſecutus eſt. Et quoniam non ignorabat à Socrate, & Xenophonte eos optari Principis adminiſtros, qui prima prudentiæ laude reliquos antecellerent; conſiderate ſi placet, quos muneris adiutores ſui GREGORIVS adhibebat. Romæ Chriſtianæ diſciplinæ reſtaurandæ BORROMEVM iam inter ſanctos adſcriptum; Catholicæ rei vbiq. terrarum, promouendæ, Albertum Archiducem in Luſitaniam, Andream in Germaniam, Flauium Vrſinum, in Galliam, Columnam, Sfortiam, alioſque alio, præter eos, quos eximiæ ſanctimoniæ, & doctrinæ viros ad orbis terrarum partes, vel remotiſſimas deſtinabat: quorum prudentia, & GREGORII potiſſimum inſtitutionibus effectum eſt, vt tot annorum ſpatio Chriſtiana Reſpublica in altiſſimæ pacis otio conquieuerit. Hæc autem, quam indicaui prudentia mirum quantum laudis accepit à ſimplicitate ei adnexa à qua GREGORIVS felicitatis ſuæ duxit originem. Adeſte, oro vos, Auditores, eaque, ſi videtur, tempora recordamini, cum ante Pontificatum Cardinalis Boncompagnus ad Philippum Secundum Hiſpaniarum Regem delegatus eſt, qui de Archiepiſcopo Toletano in ſuſpectæ Religionis cauſa iudicaret. Ecce tibi, Legato cauſam aggrediente, nonnulli vrgere, vt etiam conſiliarijs, quos ſibi Legatus adiunxerat in Hiſpania, iudicandi ſuffragium tribuatur. Repugnat Cardinalis, ad quem ſententia pertinebat, reliqui verò tantummodo in conſilium vocabantur. Rex, qui ea ſuper re ad Pontificem ſcripſerat, expectandam eius voluntatem eſſe contendebat. Inanis hic expectatio eſt (ſubdit Legatus) vbi nulla huiuſcemodi facultas ab Vrbe ventura ſit. Quidni, Rex inſtat, Pontifex ſi iubeat non parebis? Animaduertite hominis coram tanto Rege libertatem, ſinceritatemque animi ſingularem. Equidem Rex optime, inquit, vel ſi Pontifex imperet, eius interim mentem interpretatus, non parebo. Facturum enim me operæpretium exiſtimarem, ſi Pontifici ipſimet opponerer in eo, quod cum eiuſdem Pontificis auctoritate, meaque cum dignitate non conſentit. Rex hominem non mediocriter eſt admiratus (mirum eſt, quod non dicturus, Auditores, quodque, vti hæc Legati reſponſio inſolitam eius integritatem, candoremque pectoris oſtendit, ſic Regis animum vbique compoſitum, & recti, æquique peramantem ſummopere commendet) non erat liberis hiſce vocibus aſſuetus Rex, eorum nempe vitio, qui grata dicere, quàm vera malunt. Agnoſcebat tamen, qua erat ingenij ſolertia, inter homines, atque imagines hominum diſcrimen; vno verbo, Legatum abs ſe maiore, quàm vnquam antea veneratione dimiſit, eoque abſente pronunciauit

Digitized by Google

pronunciauit; felicem Chriſti Eccleſiam, & fortunatam fore, hunc ſi aliquando Pontificem nanciſceretur. Et verò vt nanciſceretur, iam tunc in animum induxit ſuum, atque vti induxerat, ad extremum voti compos effectus eſt. Quod quomodo non multis poſt annis acciderit, vt enarrem, ab Hiſpani Regis Aula ad Romanum Conclaue gradum faciam, qui gradus Boncompagno felicitatis humanæ faſtigium fuit, idemque futurus eſt finis orationis meæ. Antiquum Eccleſiæ Phaliſcorum ius Antiſtite eius mortuo, vt ad ſe rediret, Alexander Cardinalis Farneſius flagitaturus videbatur à Patribus, cum, Pio iam vita functo, de futuro Pontifice deliberaturi conueniſſent: quam poſtulationem æquam, honeſtamque eſſe nonnulli confidenter aſſerebant. At Farneſius nihil æque veritus, quam iuſtam ſapientium repræhenſionem, Boncompagni Cardinalis amiciſſimi, prudentiſſimique capitis conſilium explorauit. Hic, vt ab huiuſmodi petitione deſiſteret, duobus præſertim nominibus perſuaſit, tum quod periculum foret, ne ab hac impetratione ſibi aliquam inuidiam pareret, vel non nihil Cardinalem Alexandrinum afficeret, cuius Auunculus Pius ius illud redeundi denegauerat; tum ne ingratum ſecuturo id Pontifici videretur, cuius benignitatem occupare voluiſſet. Boncompagni conſilio, quod animo ipſemet Alexander ante conceperat, acquieuit: hoc tamen, cum aliquibus communicatum, breui quaſi per manus (vt fit) omnium ſermone percrebuit. Quæritis, qua Patrum opinione, qua laudis, honoriſque mercede? ea, quæ tantæ ſinceritati, candori, & integritati debeatur. Cum enim Cardinales non ignorarent Boncompagnum prouidere, ſi qua forte inter Alexandrinum, & Farneſium oborta altercatio eſſet, omnia, quæ vtrique obfuiſſent ſibi profutura, vtpote qui cæteris aliqua ratione decreſcentibus, ipſe creſceret, nihilo tamen minus, quod æqui rectique amator, bene mereri maluerit de amico, quàm conditionem ſuam meliorem facere; Hoc enim vero eorum cepit animos, hoc in ſui admirationem, amoremque pertraxit. Igitur vix conclaui excipiuntur ſacri Patres lecturi Pontificem, cum ſummum ei Imperium deferendum pronis animis, & votis conſenſere. Tanta difficillimi negotij feſtinatione, vt diuina illa Pontificis electio vnius ſolis ambitu breuior eueniret ei, cuius virtus iampridem ſole clarior emicabat. I nunc, & Romanæ felicitatem Aulæ caſui, & fortunæ, non virtutibus adſcribendam puta. I, & nega ſupremum honorum culmen attingere quemquam poſſe, qui tempori non ſeruiat, qui politicæ calliditati non ſtudeat, qui amici (vt aiunt) vmbram non excutiat, non laceret, non euerſam velit. Quin potius, hinc addiſce quàm inanes ſint eorum conatus, qui virtutem vitæ Ducem non ſequuntur. Etenim GREGORIVS, vt dicebam, ad ſumma quæque euectus, oſtendit ijs artibus parari ad honores viam, quam iſti, qui ſibi callidi videntur, declinandam præcipiunt. Quid enim? Grati animi obligatione, vt putabat, adſtrictus, familiæ Pontifici infenſæ amicitiam præfefert: ergo apud Pontificem gratiæ iacturam facit? Immo eandem amplificat, ab eodem nouis beneuolentiæ ſignis excipitur, purpura cohoneſtatur, & tai quam virtutis exemplar ampliſſimę

cæteris

cæteris hoc elogio à Pontifice proponitur. En hic, in quo non eſt inuentus dolus. Eccleſiaſticæ immunitatis cauſa, cum Rege potentiſſimo quam vllus vnquam alius liberius agit: Ergo apud Regem grauiter offendit, aut etiam iracundè procul illico remouetur? Immo maiore quam antea veneratione exceptus, ab eodem palam collaudatur, magnæque molis capax, ac dignus Pontificatu renunciatur. In dando conſilio, aliena commoda ſuis anteponit: Ergo inconſultus rerum ſuarum negligens, impar honoribus irridetur? Immo Apoſtolici Principatus curam, eo potiſſimum nomine, quia æquitati poſthabebat, accepit. Pontifex inſigni liberalitatis amplitudine omnia videtur effundere: Ergo cuncta prodigè diſſipantur? Immo ſingulis annis centenis aureorum millibus Eccleſiæ cenſus augetur. Atque (vt cum primis tandem poſtrema conueniant) hæc illa eſt maximi, optimique Pontificis excellentia, cuius animum, vt ſingularum virtutum mediocritate compoſuit, ita contrariam, & inter ſe quaſi colluctantium affectionum ſocietate perfecit. Tanto conſenſu decorum reliquorum, vt GREGORIVS eodem à me gratulationis genere, quo Traianus Imperator à Caio Plinio compellari poſſit. Confluxere in te, Princeps, vniuerſa, quæ in partes diſtributa ſingulos exornare ſolent. In bello quis enituit, ſed obſoleuit in pace, aliquem toga, ſed non arma cohoneſtarunt, reuerentiam ille terrore; hic amorem humanitate captauit; ille quæſitam domi gloriam, in publico; hic in publico partam, domi perdidit. Poſtremò rari mortales ſunt, quorum virtutes nullo vitiorum confinio temerentur. At tibi tanta concordia laudum omnium, omniſque gloriæ contigit, vt fingenti, formantique Principem, ipſe perfectiſſimæ ſimulacrum virtutis occurras. Cui, præter Plinianum præconium, multo nos æquius debeamus illud.

Sparguntur in omnes
Inte mixta fluunt, & quæ diuiſa beatos
Efficiunt, collecta tenes. Claud. in laud. Stil. p. 2.

Collegit quidem GREGORIVS, & decora virtutum omnium coacta ſinu continuit, & cumulata tanquam manu comprehendit. Obiectum Macedoni per deridiculum fuit, quod ſi altera manu orientem, altera occidentem attingeret, neſciret tamen vbi nominis fulgorem ſui conderet. At hoc ſerio in GREGORIVM cadit; quod ab occidentis finibus, extremas orientis oras virtute, & Chriſtianæ Religionis propagatione peruaſit. Neque tunc GREGORIVS ignorauit, vt Macedo, vbi ſui fulgorem nominis collocaret, cum ad pedis oſculum exceptis orientis oratoribus; eius (inquam) orientis, cui ipſe per ſuos aperuit diem, plenus annis, & gloria, dimitti ſe tandem ex hac vita, ſanctiſſimo illi ſeni perſimilis poſtulauit, vtque poſtulauit, ſic mortem optatis parem, maturus iam Cælo, ſecurus de Immortalitate nominis impetrauit. Cuius acerbiſſima recordatio, à quo in hac anniuerſaria mæſtiſſimi funeris commemoratione non exigat tributa lachrymarum, aut ſaltem aliquem doloris ſenſum? Vnam ceruicem Pop. Romano optabat ſæuus ille Imperator, quo facilius vno ictu poſſet abſcindi. Vrbium ornamenta, Ciuium

commoda,

Digitized by Google

commoda, egenorum preces, artes bonæ, Religionis patrocinium, totius plane terrarum orbis clientela, vnum caput habuere GREGORIVM, hoc, vno ictu mortis abſumi optabat impietas. Et poterit vnquam eſſe tam chari capitis deſiderio modus? poterunt ad nomen GREGORII, hoc eſt, ad charitatis, magnificentiæ, vigilantiæ, prudentiæ, ſinceritatis, clementiæ, nomen, non excitari in omnium animis totidem nomina beneuolentiæ, admirationis, cultus, doloris, pietatis?

Hor. Car. lib. 1. ad Vir.

Multis ille quidem, flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam tibi —

SOCIETAS IESV: Quæ dum non fruſtra es in GREGORIVM pia, eo quamuis mortuo, geris adhuc in fronte nomen ab eodem inſcriptum, RELIGIONI, AC BONIS ARTIBVS, geris in corde eiuſdem, quam hic palam habes imaginem; geris in ore, hoc, quod ampliſſimis munita priuilegijs, ingentibuſque aucta beneficijs, in hoc totius ordinis ſeminario, vniuerſo terrarum orbi legendum proponis, tui erga Parentem optimum grati animi monumentum. Vt quamuis multa homines obijciant huic familiæ, ingratam certè nemo vnquam, vel in ſpeciem, appellare poſſit.

LAVS DEO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google